

VI.

**ULUSLARARASI TÜRKLERİN DÜNYASI
SOSYAL BİLİMLER SEMPOZYUMU**
INTERNATIONAL WORLD OF TURKS
SYMPOSIUM OF SOCIAL SCIENCES

**TAM METİN
BİLDİRİ
KİTABI**

Edt. Doç. Dr. Osman Kubilay GÜL

ISBN : 978-605-73314-1-0
ANKARA - 2022

**VI. ULUSLARARASI TÜRKLERİN DÜNYASI
SOSYAL BİLİMLER SEMPOZYUMU**

**TAM METİN
BİLDİRİ KİTABI**

13-15 Mayıs 2022

Komrat-Gagauz Yeri (Moldova)

Editör

Doç. Dr. Osman Kubilay GL

ISBN: 978-605-73314-1-0

ANKARA - 2022

**VI. ULUSLARARASI TÜRKLERİN DÜNYASI
SOSYAL BİLİMLER SEMPOZYUMU
TAM METİN BİLDİRİLER**

Editör / Editor

Doç. Dr. Osman Kubilay GL

Kapak Tasarımı / Cover Design

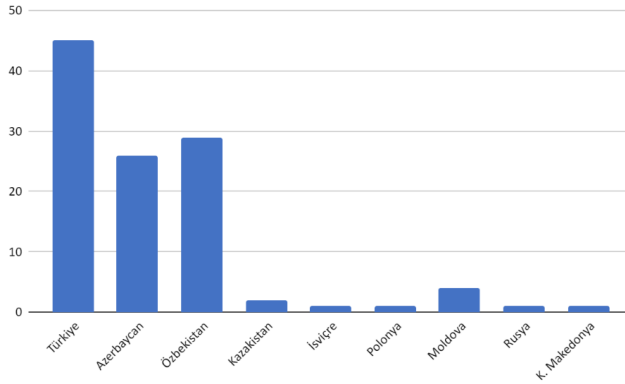
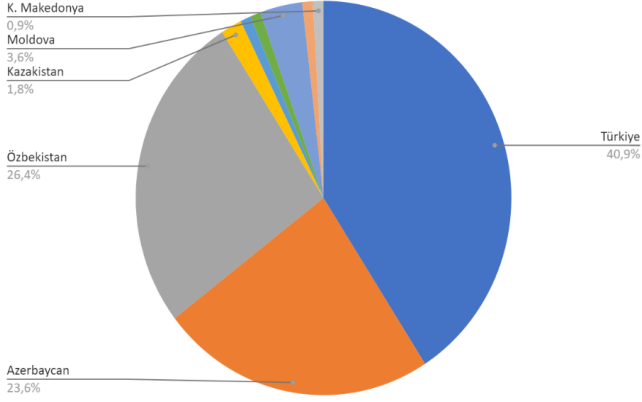
Nuri İbrahim KARABUDAK

Bu kitap, 13-15 Mayıs 2022 tarihinde Türklerin Dünyası Enstitüsü ve Komrat Devlet niversitesinin ortaklığında düzenlenen VI. Uluslararası Türklerin Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumunda sunulan bildirilerin özetlerini kapsamaktadır. Bildirilerin hukuki ve etik sorumluluğu yazarlarına aittir.

ISBN: 978-605-73314-1-0

ANKARA – 2022

SEMPOZYUM TAM METİN KİTABINDA YER ALANA BİLDİRİLERİN ÜLKELERE GÖRE İSTATİSTİKLERİ

ÜLKELERE GÖRE KATILIM SAYILARI

Azerbaycan	26
İsviçre	1
Kazakistan	2
Kuzey Makedonya	1
Moldova	4
Özbekistan	29
Polonya	1
Rusya	1
Türkiye	43

VI. Uluslararası Türklerin Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu

BİLİM KURULU

- Prof. Dr. Adem ÖGER *Nevşehir Hacı Bektaş Üniversitesi
Prof. Dr. Alla Levitskaia Komrat *Devlet Üniversitesi Ekonomi Bölümü
Prof. Dr. Bayram DURBİLMEZ*Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Bahar GÜNEŞ *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. Bülent AKSOY *Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Cavit YEŞİLYURT *Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Diana Nikoglo *Moldova Kültürel Miras Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Enderhan KARAKOÇ *Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Fatih ÖZEK *Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail KIVRIM *Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Jale GARİBOVA *Azerbaycan Diller Üniversitesi
Prof. Dr. Kemalettin DENİZ *Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Konstantin Tavşancı *Komrat Devlet Üniversitesi Ekonomi Fakültesi
Prof. Dr. Kürşat ÖNCÜL *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut ÇELİK *Göztepe Delçev Üniversitesi /Kuzey Makedonya
Prof. Dr. Mutlu DEVECİ *Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Paki KÜÇÜKER *Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Ramazan GAFARLI *Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Prof. Dr. Sergey Zaharia *Komrat Devlet Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Sultan Murat TOPÇU *Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Ufuk KARAKUŞ *Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Zeki BOYRAZ *İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. Segheyi Zaharia * Komrat Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Erkan YEŞİLTAS *Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Esra Nur TİRYAKI *Mustafa Kemal Üniversitesi
Doç. Dr. Georgi Sult * Komrat Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Gül Banu DUMAN *Bülent Ecevit Üniversitesi
Doç. Dr. Gülbahrem MOLOTOVA *Suleymenov Şarkiyat Enstitüsü / Kazakistan
Doç. Dr. Güllü Karanfil * Komrat Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Irina POKROVSKA *Taras Shevchenko Uluslararası Üniversitesi/Ukrayna
Doç. Dr. İlhan UÇAR *Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Liudmila FEDOTOVA *Komrat Devlet Üniversitesi / Moldova
Doç. Dr. Mehmet Ali EROĞLU *Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Necati CİZRELİOĞLULARI *Kıbrıs İlim Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet ÖZMENLİ *Giresun Üniversitesi
Doç. Dr. Mevlüt GÜLMEZ *Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Oksana SORONİKA *Çuvaş Devlet Üniversitesi / Çuvaşistan
Doç. Dr. Onur BEKİROĞLU *Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Doç. Dr. Onur TAYDAŞ *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Osman Kubilay GÜL *Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Osman YILDIZ *Kıbrıs İlim Üniversitesi / KKTC
Doç. Dr. Qaliba HACİYEVA *Nahçıvan Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Remzi AYDIN *Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Selçuk Kürşad KOCA *Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Selman ABLAK *Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Sofya Sulak *M. V. Marunovic Adına Bilim-Araştırma Merkezi Direktörü
Doç. Dr. Svetlana İğorevna Cenova *Komrat Devlet Üniversitesi Ekonomi Fakültesi
Doç. Dr. Tudora Arnaud *Milli Taras Şevçenko Üniversitesi Türkoloji Bölümü
Doç. Dr. Tudora ARNAUT *Taras Shevchenko Üniversitesi / Ukrayna
Doç. Dr. Türker KURT *Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Ümit EKER *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr. Costati Tavşanji * Komrat Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Güllü Karanfil *Maria Marunevic Bilim Merkezi – Komrat Devlet Üniversitesi Gagavuz Filolojisi Ana Bilim Dalı
Doç. Dr. İvanna Bankova * Komrat Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Liubov Çimpoş * Komrat Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Liudmila Kior * Komrat Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Liudmila Neikovcena * Komrat Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Liudmila Todoric * Komrat Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Maria Karabet* Komrat Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Oksana Curteva * Komrat Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Serhgey Cara * Komrat Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Sofia Sulak * Komrat Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Svetlana Genova * Komrat Devlet Üniversitesi
Dr. Ivanna Bankova * Komrat Devlet Üniversitesi Gagavuz Filolojisi Ana Bilim Dalı
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AYTAC *Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Akın KONAK *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Berker KURT *Akdeniz Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi C. Can ÇAKMAKCI *Bülent Ecevit Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Cengiz KARATAŞ *Yıldırım Bayezit Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ergun ACAR *Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gürkan Fırat SAYLAN *Giresun Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hikmet YILMAZ *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İcel GÖKKUŞ *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Levent DOĞAN *Trakya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TATÇI *Gazi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Olga PIŞNÖHA *Taras Shevchenko Uluslararası Üniversitesi/Ukrayna
Dr. Öğretim Üyesi Galina Mutaf *Komrat Devlet Üniversitesi Gagavuz Filolojisi Ana Bilim Dalı
Yrd. Doç. Dr. Hayrettin PARLAKYILDIZ *Kıbrıs İlim Üniversitesi / KKTC
Dr. Dilan KALAYCI *Gazi Üniversitesi
Dr. Maria Alexandrovna Karabet *Komrat Devlet Üniversitesi Ekonomi Fakültesi
Dr. Murat KARATAŞ *Abdullah Gül Üniversitesi
Dr. Murat SARIBAŞ *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Dr. Petri Paşalı * Komrat Devlet Üniversitesi
Dr. Pınar ÇAKIR *İstanbul Üniversitesi TÖMER Öğretim Üyesi
Kyurkchu Vitaliy İvanoviç* Komrat Devlet Üniversitesi Ekonomi Fakültesi
Yazar/Tarihçi Stepan Bulgar

İÇİNDEKİLER

Necati DEMİR

Gagauz Türklüğünün Atası Olarak Oğuzlar / Uzlar 17

Necati DEMİR

Gagauz Türkleri Dil, Tarih ve Kültürünün Temel Kaynakları 39

O‘razova Iqbol ABDİKARİMOVNA

“Gülistani Biti-Türkiye”De Bir Kişinin Davranışını Temsil Eden
Deyimsel Birimlerin Analizi 65

Хулқар Василовна МИРЗАХМЕДОВА

Форс Ва Ўзбек Тилларида Термин Яшаш Бўйича
Принципларининг Ўхшаш Ва Фарқли Жихатлари..... 77

Alisher UBAYDULLAYEV

“Lug‘Ati Turkiy”Dagi So‘Zlarning Leksik-Semantik Xususiyatlari. 91

Rakhshona MUSLIKHIDDINOVA

An İroniya On Sadriddin Aini's «Death Of The Extortioner Margi
Sudkhur»..... 101

Darmon URAEVA

Özbek Yas ve Ağıt Törenlerinin Yapısı ve Türk Kültürüne Etkisi
Hakkında Kısa Bilgi 107

Dilan KALAYCI

Foreign Language Teaching In The Republican Period And Relations
Between Eastern European Countries and Turkey in The Field of
Education and Culture..... 119

O‘Qituvchi, SAYFULLAYEV Baurjan NURUMBETO‘g‘li

Urkıy Tılları Frazelogiyasında “Ko‘Z” Frazeosomatızminıng O‘Zıga
Xos Xususıyatları 135

Гулноза ОРИПОВА

Tür Teorisinin Temelleri 143

Türkan HÜSEYNOVA

F.Kafka'nın Eserlerinde Kişiliğin Psikolojik Şoklarının Yansıması .157

Eminaliyev Eyvaz MƏHƏMMƏDƏLİOĞLU

Ulusal Anı Edebiyatı ve Poetikası163

Куртєва ОКСАНА

Исследовательская Практика Магистрантов: От Эмпирического
Опыта К Экспериментальной Деятельности173

Mehmet Şükrü GÜZEL

Birleşmiş Milletler'in Kıbrıs'ta Arabulucu Olarak Hukuki Sınırları ve
Kıbrıs Türklerinin Siyasi Eşitlik İçin Nihai Veto Hakkının Değişmez
Niteliği181

Умидә ПУЛАТОВА

Эссе Как Один Из Видов Работ По Формированию У Студентов
Навыков Владения Письменной Юридической Речью197

Yoldaş RAKHMATOV

“Девону Луғотит Турк”Да Туркий Халқларга Хос Мақоллар ..207

Mokhichekhra YOKUBOVNA RUZİEVA

Renklere Mitolojik Yaklaşımların Doğası223

Simge ÜNLÜ - Lütfiye YAŞAR

Etkinlik Yönetimi Amaçlı Sosyal Medya Kullanımı: Metaverse'deki
Etkinlikler Üzerine Bir İnceleme.....233

Simge ÜNLÜ - Lütfiye YAŞA

Türk-İslam Alimlerinin Biyografik Filmlerinde İmaj ve İtibar
Yönetimi: El-Cezeri, Farabi ve Ibn Rüşd Örneği245

Saide ELİYEVA

Entelektüel Mülkiyetin Yasal Korunması267

Salide ŞERİFOVA

“Eşref Bey ile Zühre Han” Destanının Tür Özellikleri, Seçenekleri,
Sanatsal Üslupları ve Epik Tanımlamaları Hakkında.....285

Шахноза ЗИЯМУХАМЕДОВА

Конкорданс-Словарь По Лексике Газелей Бабур (На Примере
116 Газелей).....299

Шарипов Азизжон Азимович

Амударё, Унинг Ирмоқлари Ва Кечувлари Ҳақида Маълумотлар
.....313

Səkinə Adil qızı ƏLİYEVƏ

Göyçə Mahalı Şivələri və Türk Dilində İşlənən Ortaq Ərəb Alınmaları
.....339

Nargiza KADIROVA

Dünya Edebiyatında Dönüşüm Motifi.....347

Khasanov Abdumannon MAJİDOVİCH

Тил Лексикаси Бўшлиқлари355

Ro ‘ziyeva Sadoqat HASANOVNA

Modellashtrish Texnologiyasi Til Ta’limiga Innovatsion Yondashuv
Sifatida369

Soatova Gulzoda NURMAMAT qizi

Eğitim ve Öğretmen” Dergisinde Teorik Eserlerin Grafik Oluşumu
(1925-1929 Sayılarına Göre).....381

Oleksandr VERETİLNYK

Казахстан В Поисках Внешнего Врага: Антиафганская Риторика
Властей Во Время Январских Протестов 2022 Года393

Kara NADEZHDA

Integration of Traditional and Innovative Approaches in The Career
Guidance Policy of a Vocational School in Modern Conditions.....409

**EĞİTİM VE ÖĞRETMEN” DERGİSİNDE TEORİK
ESERLERİN GRAFİK OLUŞUMU (1925-1929 SAYILARINA
GÖRE)**

**GRAPHICAL REPRESENTATION OF POEMS IN THE
MAGAZINE “EDUCATION AND TEACHER” (BASED ON
ISSUES OF 1925-1929)**

Doktorant Soatova Gulzoda NURMAMAT qizi

Taşkent Devlet Özbek Dili va Edebiyati Alişer Navoi Üniversitesi

Taşkent - Özbekistan

soatovagulzoda001@gmail.com

Özet

Makale dergideki şiirlerin istatistiklerini ve grafik oluşumunu ele almaktadır. "Eğitim ve öğretmen" dergisinin 1925-1929 yıllarına 178 şiirleri Çulpan, N.Rahimiy, Elbek, Zafer, Rahim Ali, A. Alevi, Bonur, Bektaş, Batur, Aydın, Gayret, H.Alimcan, Ş.Sülayman, Botu, Altay, Gulbek, Mirtemir, Uygun, Ahrari, Majidi, M. Alaviya, Mirhadiy, Yaşin, S. Hoshim, Nodi mirza, Oybek gibi şairler tarafından verildi. Şiirlere çeşitli konularda bilgi verilir: doğanın imgesi,vatan duygusu,ve kadın özgürlüğü va sözde Devrim hakkındaki şiirler, intikam, şiirsel destanlar, diğer dillerden diğer dillerden çevrilmiş şiirler söyledi. Uzun bir geleneğe sahip olan Özbek şiir, bu şairlerin pek çoğu Milli Edebiyat Milli Edebiyat içinde var olan nazım şekilleri ve araçları ile uyum içinde Dünya Şiir biçimleri ve araçları somutlaşan büyük şiirsel bir miras bırakmış, Edebi Miras, çalışma sırasında ilerleme, yenilenme arzusu, şiirin grafik oluşumunda da gözlendiği gerçeği sınıflandırılmıştır. Öncelikle şiirin grafik oluşumu darken neyi kastettiğimiz açıklığa kavuşur bu konuda Botu, Elbek, Oybek,N. Rahimiy şiirlerine değineceğiz. Grafiğin inşasında, temel kopya ve mevcut sonraki sürümlerdeki varyasyonlar tanımlanır ve bunlara karşı tutum ifade edilir. Şiirin grafik oluşumunda yapılan hataların bir özeti ifade edilir.

Anahtar Kelimeler. Grafik Oluşturma, Temel Kopya, Yeni Sürümler, Tanıtıcı, Çizgi, Dörtlük, Kafiye.

Abstract

The article deals with the statistics and graphic formation of poems in the magazine. In the magazine "Education and Teacher" between 1925-1929 a total of 178 poems were written by poets such as Chulpon, N, Rakhimiy, Elbek, G'. Zafariy, Rakhim Ali, A Alavi, Bonur, Bektash, Botur, Aydin, G'ayratiy, H.Olimjon, Sh.Sulaiman, Botu, Altay, Gulbek, Mirtemir, Uygun, Said Ahrori, Majidi, M.Alaviya, Mirhodiy, Yashin, Q.Hashim, Yoqsil, Oybek, I.Usmoni, Nodi Mirza, on various topics: the image of nature, the sense of homeland, women's liberty and poems dedicated to the revolution, odes and epic poems, poems translated from other languages. In Uzbek poetry, which has a long tradition, most of these poets have left a great poetic legacy, combining the forms and means of world poetry with the existing poetic forms and means in our national literature, the development of the study of their literary heritage and steps towards renewal are also depicted in the graphic formation of the poems. First of all, the meaning of the "graphic formation of poetry" is clarified and, for this regard, the poems of Botu, Elbek, Oybek, N.Rahimi are put forward as examples. Differences in the base copy and available subsequent editions on graph construction will be identified and addressed. Concluding remarks are made on the errors made in the graphic formation of the poem.

Keywords. Graphic Design, Base Copy, New Editions, Section, Line, Quartet, Rhyme

Rezyume. Maqolada jurnaldagi she'rlarning statistikasi va grafik shakllantirilishi haqida so'z yuritilib, "Maorif va o'qitg'uvchi" jurnalining 1925-1929-yillarida Cho'lpon, N.Rahimiy, Elbek, G'.Zafariy, Rahim Ali, A. Alaviy, Bonur, Bektosh, Botur, Oydin, G'ayratiy, H.Olimjon, Sh.Sulaymon, Botu, Oltoy, Gulbek, Mirtemir, Uyg'un, Said Ahroriy, Majidiy, M.Alaviya, Mirhodiy, Yashin, Q.Hoshim, Yo'qsil, Oybek, I.Usmoniy, Nodi Mirza kabi shoirlar tomonidan jami 178 ta she'r berilganligi, ular turli mavzularda: tabiat tasviri, vatan tuyg'usi, ayollar ozodligi haqida va inqilobga atalgan

she'rlar, qasidalar hamda she'riy dostonlar, boshqa tillardan tarjima qilingan she'rlar ekanligi haqida ma'lumot beriladi. Uzoq yillik an'analarga ega o'zbek she'riyatida ushbu shoirlarning aksariyati milliy adabiyotimizda mavjud poetik shakl va vositalar bilan jahon she'riyatidagi shakl va vositalarni uyg'unlikda mujassam etgan ulkan she'riy meros qoldirganligi, ularning adabiy merosini o'rganish asnosida taraqqiyot, yangilanish sari odimlashi, she'rlarining grafik shakllantirilishida ham kuzatilganligi tasniflanadi. Avvalo, "she'ring grafik shakllantirilishi" deganda nimalarni nazarda tutishimiz aniqlashtirilib, bu borada Botu, Elbek, Oybek, N.Rahimiyning she'rlariga to'xtalib o'tiladi. Grafik qurilishi yuzasidan tayanch nusxa va mavjud keyingi nashrlardagi tafovutlar aniqlanadi va ularga munosabat bildiriladi. She'ring grafik shakllanishi yuzasidan yo'l qo'yilgan xatoliklar yuzasidan xulosaviy fikrlar bildiriladi.

Kalit so'zlar. Grafik shakllanish, tayanch nusxa, yangi nashrlar, band, misra, to'rtlik, qofiyalanish.

"Maorif va o'qitg'uvchi" jurnalining 1925-1929-yillarida Cho'lpon, N.Rahimiy, Elbek, G'.Zafariy, Rahim Ali, A. Alaviy, Bonur, Bektosh, Botur, Oydin, G'ayratiy, H.Olimjon, Sh.Sulaymon, Botu, Oltoy, Gulbek, Mirtemir, Uyg'un, Said Ahroriy, Majidiy, M.Alaviya, Mirhodiy, Yashin, Q.Hoshim, Yo'qsil, Oybek, I.Usmoniy, Nodi Mirza kabi shoirlar tomonidan jami 178 ta she'r berilgan bo'lib, ular turli mavzularda. Tabiat tasviri, vatan tuyg'usi, ayollar ozodligi haqida va inqilobga atalgan she'rlar, qasidalar hamda she'riy dostonlar, boshqa tillardan tarjima qilingan she'rlar berilgan. Uzoq yillik an'analarga ega o'zbek she'riyatida ushbu shoirlarning aksariyati milliy adabiyotimizda mavjud poetik shakl va vositalar bilan jahon she'riyatidagi shakl va vositalarni uyg'unlikda mujassam etgan ulkan she'riy meros qoldirgan. Ularning adabiy merosini o'rganish asnosida taraqqiyot, yangilanish sari odimlashi, she'rlarining grafik shakllantirilishida ham kuzatiladi.

Avvalo, "she'ring grafik shakllantirilishi" nimalarni nazarda tutishimizni aniqlashtirib olishimiz zarur. Biz "she'ring grafik shakllantirilishi" deganda uning yozuvdagi ifodasi bilan bog'liq jihatlarini nazarda tutamiz. Ya'ni bu o'rinda nazmiy asarning ko'rinib turgan yozuvdagi tomoni anglashiladi. Kitobxon e'tiboriga havola

etilayotgan narsaning she'r ekanligini ko'rsatadigan birinchi ko'rinish, omil uning yozuvdagi ko'rinishidir. Kitobxon matnning grafik grafik shakllantirilishiga qarashi bilan, uning she'r ekanlining tushunadi va uni she'r deb qabul qilishga ruhiy tayyorlanadi. Shuning o'zi ham grafik shakllantirilishning muhim ekanligini anglashga yetarli asos bo'ladi.

Bundan tashqari she'rning grafik shakllantirilishi muayyan darajada qo'shimcha informatsiyani she'rning grafik shakllantirilishi orqali ham yetkazishga harakat qiladi. Masalan, yozuvda bandning alohida ajralishi, bandlar orasiga yulduzchalar, yoki raqamlar qo'yilishi, misraning zinapoya shaklida berilishi, so'zning katta harf bilan emas, balki qoidadan chekinib, kichik harf bilan boshlanishi yoki to'liq bosh harf bilan yozilishi, harflar orasini ochiqroq qilib qo'yish, kursiv bilan yozish kabilar o'quvchiga muayyan informatsiyani yetkazishga xizmat qiluvchi grafik vositalardir¹.

She'rning grafik shakllantirilishi lirik asar kompozitsiyasining uch aspektidan biri bo'lgan tashqi matniy qurilishi bilan bog'liq. She'rning matniy qurilishi asosiy matn va yondosh matn (ramka unsurlari)dan iborat bo'ladi. D.Qur'onovga ko'ra, "misra va bandlarga bo'linganlik lirik asarning bamisoli "tashrif qog'ozi", shuning o'ziyoq zavqli o'quvchida muayyan estetik kutuvni – she'r otliq mo'jiza bilan uchrashish hayajonini hosil qiladi va beixiyor maromga solib o'qishni boshlaydi. Boshlaboq marom va so'zlar ma'nosi qo'shilishidan ohangni topadi, ohang ma'nolarni bir-biriga payvandlab mazmunga aylantiradi"², - deb yozadi.

Anglashedidek she'rning misra va bandlarga bo'linganligi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Biz ham ushbu fikrga qo'shilgan holda Botuning she'rlariga e'tibor qaratamiz.

She'rning bandlarga bo'linishida ham bir informatsiya bor. Shoir she'rni bandlarga bo'lganida, o'sha bandning mazmun va ritmik intonatsiyon jihatdan nisbiy tugallikka ega bo'lishini ta'minlaydi. Demak, band yetkazilmoqchi bo'lgan informatsiyaning muayyan

¹ S.Islomova.Cho'lpon she'rlarining matniy tadqiqi va ilmiy-tanqidiy matnini yaratish.Dissertatsiya. Andijon – 2021.61-bet

² Qarang: Shu manba 62-bet

darajada tugal qismi bo'ladi. Shu nisbiy tugal hoida band she'rdagi boshqa bandlar (nisbiy tugal qismlar) bilan mazmuniy aloqaga kirishadi va ifodalanmoqchi bo'lgan fikrni u yoki bu tarzda ifodalanishiga xizmat qiladi³. Shuning uchun ham bandni kompozitsiya hodisasi deyiladi, sababi, u shaklni muayyan mazmun ifodasiga mos tarzda tashkil qilish natijasidir.

Botuning "Maorif va o'qitg'uvchi" jurnalida "Adabiyot", "Kurash", "Erkliga", "Ozod qizg'a", "Paranji" kabi she'rlari berilgan bo'lib, bir qator she'rlarining boshlanishi, asosan, oxirida ikkitadan misrani alohida ajratib qo'yadi, qolgan joylarini esa 4+4+4 shaklida bo'lgan uchta kompozitsion bo'lak – band joylashtiradi. "Shoir nima uchun o'z she'rini bu tarzda bandlarga ajratdi? Ushbu shakl o'quvchiga qanday qo'shimcha ma'limotlar beradi?" degan savollarga shu tarzda bandlarga ajratilgan she'rlaridan javob izlaymiz. Masalan, "Maorif va o'qitg'uvchi" jurnalining 1927-yil 12-sonida chop etilgan "Ozod qizg'a" she'ri shunday qurilgan. Ya'ni she'rning xotima qismi alohida ikki misrada berilgan.

Ozod qizg'a

Umid yoz, erkni ber tilga

Bu yoq erk o'ynag'on yoqdir.

Kulib baxsh et suyunch dilga,

Tilaklar gullagan choqdir.

Chekil butkul chekil g'amdan,

Fig'onlar yo'qq'a botsinlar.

Ko'zingni saqlag'il namdan,

Amallar nurlar otsinlar.

³ Qarang: Qur'onov D.Talqin imkonlari. – Toshkent: "Turon zamin ziyo", 2015. 3-14-betlar.

Ko‘ring erkin go‘zal yuzni,
Jahon ko‘rsin, zamon ko‘rsin.
Pok istiqbol bukub tizni,
Uzun sochni tarab o‘rsun.

Ulug‘ yo‘ldan yugur olg‘a!
Ko‘makchidir “o‘roq-bolg‘a!”

She‘rning bandlari 4+4+4+2 ko‘rinishida berilgan bo‘lib, birinchi bandda paranjini tashlab, turli cheklovlardan ozod bo‘lgan qizga murojaat etishdan boshlanadi. Erkli qizlar umid bilan erkin so‘zlashini, yuzida kulgu, qalbida quvonch, tilaklari bisyor bo‘lishini uqtiradi. Ikkinchi bandda ham murojaat davom etadi. G‘amlardan chekilib, fig‘onlarni yo‘qqa chiqarish, ko‘zlarida nam emas, ulug‘ amallar nur sochib turishi lozimligi ta‘kidlanadi. Uchinchi bandda esa nutq ko‘pchilikka qaratiladi. Bu ozod bo‘lish quvonchi xalq bilan baham ko‘rilib, shu kunlarga sababchi bo‘lgan istiqbol go‘zal, ozod qizlarni sochlarini tarab o‘rishi aytiladi. Yuqorida ta‘kidlangani kabi xotima alohida ikki misrada berilib, unda ozod qizga erk yo‘lida olg‘a yurishi, bunda unga mehnat, g‘ayrat, shijoat ko‘makchi bo‘lishi uqdiriladi.

Mazmunan publitsistik she‘rning oxirgi ikki misralik bandida masalaning yechimi ko‘rsatiladi. Yakunlovchi ikkilik bandda, fikr boshqa bandlardan ko‘ra keskinroq, qat‘iyroq, tugal xulosaviy tarzda ifodalanadi. Matndagi asossiy fikr shu misralarga jo qilinadi va ushbu band avvalgi misradagi voqealarni, fikrlarni o‘zida mujassam etadi. She‘rda masala ayollar erki bo‘lsa, uning yechimi mehnat, shijoat va g‘ayrat bilan unga erishishdir.

Ko‘rilayotgan she‘r (makromatn) ikki misralik xotima qismi bilan birgalikda 4 band (mikromatn)dan tarkib topgan. Har bir mikromatn nisbiy tugal mazmuni va hammasi birlikda bitta umumiy mazmuni ifodalaydi. O‘sha umumiy matnning strukturasi gap

qolipida tushuntirmoqchi bo'lsak, 4ta gapdan tashkil topgan murakkab qo'shma gap hosil bo'ladi:

Erkli qizlar erkin so'z, yuzida kulgu, qalbida quvonch, tilaklari bisyor bo'ladi, ko'zlarida nam, fig'on, g'am emas, ulug'amallar nur sochadi, ozod, go'zal yuzni hamma, butun jahon ko'radi, erk yo'lida mehnat, g'ayrat, shijoat ko'makchi bo'ladi!

Ko'rib turganimizdek, ushbu gap murakkab qo'shma gap bo'lib, to'rtta sodda gap o'zaro ohang yordamida bog'langan. Bu qo'shma gapning qismlari uyushgan murakkab qo'shma gap turiga mansub. Shu tariqa asar bitta butunlikka aylanadi, ayni vaqtda uning har bir qismi aniq ajralib, har birining vazifasi, har birining maqsadi, vazifasi yaqqol farqlanib turadi. She'rning bu tartibda bandlarga ajralishi o'z-o'zidan bo'lmay. Botu buni aniq maqsadni ko'zlagan holda amalga oshirganligi ko'rinib turibdi. She'r dastlab "Maorif va o'qitg'uvchi" jurnalida e'lon qilinib, so'ng 2004-yilda Naim Karimov va Sherhali Turdimovlar tomonidan nashrga tayyorlangan "Tanlangan asarlar"⁴da, 1980-yilda S.Mamajonov va P.Qobulovlar tomonidan nashr etilgan "Yoz kuni"⁵ to'plamida asosiy tayanch nusxadagi kabi saqlangan, 2016-yilda Naim Karimov va Sherhali Turdimovlar tomonidan nashrga tayyorlangan Botuning "Tanlangan asarlar"⁶ida va 2020-yilda Mahmud Hodiyev tomonidan nashrga tayyorlangan Botuning "Tanlangan asarlar"⁷ida esa negadir she'rning oxiridagi ikki misralik xotima qismi tashlab ketilgan. Bu, albatta, she'r mazmunining tugallanmay qolishiga, o'quvchiga to'la anglashilmay qolishiga sabab bo'lgan. Bu ilk nashrdagi publitsistik ruhga putur yetkazgan. Bizningcha, Botuning she'r bandlarini bu tarzda ajratishi o'ziga xos bir uslub. Chunki shoir bu o'rinda an'anaviy she'riyatdagi qat'iy tartib-

⁴ Botu. Tanlangan asarlar. Sharq. Toshkent– 2004. 153-bet.(Naim Karimov va Sherhali Turdimov)

⁵ Botu. Yoz kuni. G'ofur Gulom. 1980. 107-bet (S.Mamajonov va P.Qobulov)

⁶ Botu. Tanlangan asarlar. Ma'naviyat. Toshkent-2016.79-bet (N.Karimov va Sh.Turdimov)

⁷ Botu. Tanlangan asarlar. Ma'naviyat. Toshkent-2020.79-bet (Mahmud Hodiyev)

qoidalardan voz kechgan. Botuning lirik merosida oxirgi bandi ikki, qolgan barcha bandlari to‘rt misrali she‘rlar ko‘p uchraydi.

She‘ning oxirida ikki misrani ajratib qo‘yib, unda xulosa va xotimani joylashtirish jurnalda berilgan Cho‘lponning “Dala yo‘llaridan”, “Quchoq tuproq”, “Kuz yomg‘iri” she‘rlarida va Elbekning “Sirdaryo”, “Ey xotun”, “Kuyganlar yoki turmush muammosi”, “Ko‘klam chog‘i yaproqlar”, “Turmushmi bu” nomli she‘rlarida ham uchraydi.

Elbekning “Bibixonim madrasasi”⁸ she‘ridagi bandlar misralari quyidagicha 4+4+4+4+4+2 ko‘rinishida berilgan. Birinchi bandida ushbu madrasaning o‘tmishdan yodgorlik ekanligi, ikkinchi badda bu haybatli binoning yemirilib borayotgani, uchinchi badda botirlarning suyaklariday yig‘ilgan bino kirpichlari yuraklarga alam to‘ldirishi, to‘rtinchi badda bu holdan muallifning ko‘zlaridan yosh emas, olov chiqayotgani, beshinchi badda madrasaning bu ahvoli, albatta, bir kun kelib tuzalishi va oxirgi ikki misralik badda bu kamchilik mangu emasligi, yangilik bo‘lishi aytib o‘tiladi. Oxirgi ikki misrada xotima o‘rin olgan bo‘lib, madrasaning kelajakda ta‘mirlanib, ko‘rkam ko‘rinishga keltirilishiga umid bog‘lanyapti ‘

“Bibixonim madrasasi” she‘ri 1999-yilda Haydarali Uzoqov tomonidan nashrga tayyorlangan Elbekning “Tanlangan asarlar”⁹ida tayanch nusxadagidek emas. Oxirgi ikki misralik band o‘zidan oldingisiga qo‘shib yuborilgan va she‘r bandlari 4+4+4+4+6 ko‘rinishga kelgan. Ortiqboy Abdullayev tomonidan nashrga tayyorlangan “Mungli qushim”¹⁰, Ulug‘murod Amonov tomonidan nashrga tayyorlangan “Armug‘on yolqinlar”¹¹ she‘riy to‘plamlarida esa ushbu she‘r hech qanday bandlarga ajratilmasdan to‘g‘ridan to‘g‘ri 22 misralik bir band shaklida berilgan. Holbuki, bu tartibda bandlarga ajratish xatoligini qofiyalanish tartibi ham ko‘rsatib turibdi. Bu kabi

⁸Elbek. Sirdaryo she‘ri. //Ma‘rif va o‘qitg‘uvchi. 1925. 4-son.52-53-betlar

⁹ Elbek. Tanlangan asarlar. Sharq. Toshkent – 1999.60-bet (Haydarali Uzoqov)

¹⁰ Elbek. Mungli qushim. Nashrga tayyorlovchi O.Abdullayev. Abdulla Qodiriy nashriyoti. Toshkent 1999 142.

¹¹ Elbek. Armug‘on yolqinlar.Turon zamin ziyo. Toshkent-2017.31-bet (Ulug‘murod Amonov)

shaklga ega bo'lgan she'rlarda yakunlovchi ikkilik bandda fikr boshqa bandlardagidan ko'ra keskinroq, qat'iyroq, tugal xulosaviy tarzda ifodalanadi. To'plamda she'r bandlarining o'zgartirilishi natijasida emotsionallik, ekspressivlik susaygan.

“Maorif va o'qitg'uvchi” jurnalida she'rlari chop etilgan shoirlarning ichida N.Rahimiy 21 ta she'rini chop ettirib, birinchilikni egallaydi. Uning she'rlari turlicha mavzularda. Sevgi-muhabbat, ayollar erki, tabiat tasviri, vatanparvarlik kabi g'oyalari kuylanadi. N.Rahimiy “Binafshalar” (1929-yil), “Mavjlar” 1930-yil), “Qizil yaproqlar” (1927-yil), “Yuksalish qo'shiqlari “1931-yil) kabi she'riy to'plamlar muallifi. Yuqorida ta'kidlaganimizdek uning she'rlari jurnalimizda anchagina. Shu sabab N.Rahimiyning “Kelingiz” she'riga to'xtalib o'tamiz. Jurnalda ushbu she'r 4+6 misralik ikki band ko'rinishida berilgan. Birinchi bandda kuchli bilak, so'nmas tilak charchashning yovi bo'lsa qo'rqqoq er hurlikning yovi ekanligi, o'smir o'sishni istashi, yosh yigit esa turg'unlik istamasligi haqida aytilsa, ikkinchi olti misralik band esa yosh yurak olov bo'lib uchqun sochib turishini, quyosh kabi haqiqat yuzini ochishini ta'kidlaydi va yoshlikdan foydalanib ko'klarga uchishini, ya'ni yuqori natijalarga erishish lozimligini uqdiradi.

Kelingiz

Kuchlik bilak, so'nmas tilak, charchashning yovidir,
Qo'rqqoq er, qayg'u yer, hurliqning yovidir.
Er yigit, yosh to'lqin, turg'unlik istamas,
Yosh o'smir o'smoqdan boshqani tilamas.

Yosh yurak olovdir, uchqunlar sochadir,
Quyoshdek haqiqat yuzini ochadir.
Kelingiz o'rtoqlar!
To'planing jo'ralar!
Yoshliqni quchayliq,
Ko'klarga Uchayliq!

1926-yil

Ammo ushbu she'r shoirning o'zi tomonidan 1927-yilda nashr etilgan "Qizil bayroqlar" she'riy to'plamida jiddiy o'zgarishga uchraganiga qaraganda, shoir ushbu she'rni qayta ishlagan. To'plamda she'r 4+5 ko'rinishida berilgan. Bu hol bandlarning tuzilish qoidalariga to'g'ri kelmaydi, albatta. She'r mazmuniga, so'zlarning o'zaro qo'fiyalanishiga e'tibor bersak, she'rning 4+6 shaklida qismlarga ajratilishi maqsadga muvofiq. Ya'ni she'r odatdagidek ikki bayt, lekin ikkinchi baytning to'rtinchi "To'planing jo'ralar" misrasi tushirib qoldirilgan. Yana she'rning birinchi band birinchi misrasi "Kuchlik bilak, so'nmas tilak, charchashning yovidir" shaklida emas, "Yosh bilak ezilmas, charchashning yovidir" shaklida berilgan. Bizningcha, bu yerda she'rning vazni to'g'rilangan. She'rda misralardagi bo'g'inlar soni birinchi asosiy qatorlarda 12 ta, oxirgi to'rt qatorda esa 6ta. Tayanch nusxada berilgan "Kuchlik bilak, so'nmas tilak, charchashning yovidir" misrasi 14 bo'g'indan tashkil topmoqda.

Shu kabi grafik shakllanishdagi o'zgarishlar Oybek she'rlarida ham uchraydi. "Maorif va o'qitg'uvchi" jurnalining 1925-yil 3-sonida berilgan "Erkin qush" she'ri berilgan. Ushbu she'r ilk bor mazkur jurnalda, so'ngra "Tuyg'ular" va "Asarlar" (1-tom) to'plamlarida bosilgan. She'r 1924-yil sentabr oyida yozilgan. She'r qo'lyozmasi saqlanmagan. Ushbu she'r jurnalda 8+10 shaklida 2 band 18 misradan iborat ko'rinishda chop etilgan. Ikkinchi bandning oxirgi 10-misrasi boshqa bandlardan ko'ra ancha keyin chap tomonga surib yozilgan. Bu misra o'zida xotimani joylaydi. She'rning birinchi bandida muallif tol shohiga qo'ngan go'zal bir qushdan, yoniga tushib she'r aytishini, shunday qilsa qalbidagi alam tarqalib, mahzun ruhi qanot qoqishini, uning nag'malari orzulari shamini yoqishini aytadi. Ikkinchi badda esa qush muallifga endigina erkinlikka chiqqanini, shu paytgacha tutqun ekanligini, hozircha uni chaqirmay turishini, bahorda ochilgan chechaklarni quchmoqchi ekanligini aytadi va tiniq ko'kda qanot qoqib uchib ketadi.

Ushbu she'r 1975-yilda chop etilgan Oybekning 19 tomlik "Mukammal asarlar to'plami" 1-tomida xuddi tayanch nusxadagidek 8+10 ko'rinishida berilgan. 1980-yilda Omon Matjon tomonidan nashrga tayyorlangan "Sozim" she'riy to'plamida she'r 8+4+6

ko'rinishida berilgan. She'r 3 bandga bo'linganligi sababli asliyatdagi ikkinchi bandning ma'nosi ham o'rtasidan bo'lingan. Ya'ni qushning nutqi ikkiga ajralib, qayta nashrdagi ikkinchi bandda ma'no tugallanmay qolgan. Aslida, har bandda ko'zlangan ma'no oxiriga yetishi kerak.

Biz ushbu ishda jurnaldagi she'rlarning grafik shakllanishiga oid ba'zi kamchiliklarni aniqlashga harakat qildik. Albatta, ularning hammasini ko'rsatishning imkoni yo'q. Biz bunday hollarning qanday salbiy oqibatlariga olib kelishini ko'rsatib berishga harakat qildik. O'ylaymizki, bu misollar she'rning yozuvdagi ko'rinishi va ramka unsurlarining muhimligini anglatib, ularga munosabatni o'zgartirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Botu. Tanlangan asarlar. Sharq. (Nashrga t-chilar N.Karimov va Sh.Turdimov) Toshkent– 2004. 153-bet.

2. Botu. Yoz kuni. G'ofur G'ulom. (Nashrga t-chilar S.Mamajonov va P.Qobulov) 1980. 107-bet.

3. Botu. Tanlangan asarlar. Ma'naviyat. (Nashrga t-chilar N.Karimov va Sh.Turdimov) Toshkent-2016.79-bet.

4. Botu. Tanlangan asarlar. Ma'naviyat.(Nashrga t-chi M.Hodiyev) Toshkent-2020.79-bet.

5. Elbek. Sirdaryo she'ri. //Maorif va o'qitg'uvchi. 1925. 4-son.52-53-betlar

6. Elbek. Tanlangan asarlar. Sharq. (Nashrga t-ch H.Uzoqov) Toshkent – 1999.60-bet.

7. Elbek. Mungli qushim. Nashrga tayyorlovchi O.Abdullayev. Abdulla Qodiriy nashriyoti. Toshkent 1999 142.

8. Elbek. Armug'on yolqinlar. Turon zamin ziyo.(Nashrga t-chi U.Amonov) Toshkent-2017. 31-bet.

9. S.Islomova.Cho'lpon she'rlarining matniy tadqiqi va ilmiy-tanqidiy matnini yaratish. Dissertatsiya. Andijon – 2021.61-bet

10. Qarang: Qur'onov D.Talqin imkonlari. – Toshkent: "Turon zamin ziyo", 2015. 3-14-betlar.